

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra hudební výchovy

*Slovo a hudba v soudobém českém melodramu – analytická východiska
pro hudební výchovu*

*The Word and the Music in the Contemporary Czech Melodrama –
the Analytical Basis for the Music Education*

Teze disertační práce
Praha, 2016

Mgr. Zuzana Selčanová

OBSAH

ÚVOD	8
Uvedení do problematiky.....	8
Cíle a metodologie práce.....	8
Charakteristika základní literatury a pramenů.....	10
1 TERMINOLOGICKÁ REFLEXE MELODRAMU	19
1.1 Definice pojmu melodram.....	19
2 VÝVOJ MELODRAMU	22
2.1 Počátky melodramu.....	22
2.2 Zdeněk Fibich a jeho následovníci.....	24
2.3 Vývoj melodramu v Čechách po 2. světové válce až do roku 1989.....	28
2.4 Mezinárodní festival koncertního melodramu jako nový impuls.....	30
2.5 Český soudobý melodram.....	31
3 ANALYTICKÉ POHLEDY	36
3.1 Zdeněk Fibich: Štědrý den, op. 9	36
3.2 Jaroslav Dušek: Metempsychóza pro dva recitátory a klavír	44
3.3 Emil Viklický: Tři melodramy na Sonet č. 66 pro recitaci, klavír a housle.....	55
3.4 Zdeněk Zahradník: Monolog Julie I pro recitátorku a klavír.....	73
3.5 Jan Vičar: Z ruky do ruky (z cyklu-scény Písně ze suterénu pro basbaryton, fagot a rozhlasový přijímač)	82
4 STYLOVÁ RŮZNOST SOUČASNÉHO ČESKÉHO MELODRAMU JAKO RYS DOBY	90
4.1 Možnosti aplikace melodramu v hudebněvýchovném procesu.....	95
4.1.1 Rytmická průprava.....	96
4.1.2 Spojení slova a hudby.....	97

4.1.3 Poslech	100
ZÁVĚRY	106
Resumé.....	108
Resume.....	108
Literatura	110
Slovníky a encyklopedie.....	113
Prameny.....	114

ÚVOD

Uvedení do problematiky

Hudební výchova se řadí mezi takzvané expresivní obory rozvíjející osobnost v těch sférách, jež pragmatické přístupy k výchově a vzdělávání přinejmenším neakcentují, jež však jsou pro všestranný rozvoj osobnosti zcela nezbytné. Proto současná hudební výchova klade důraz na tvořivé aktivity, jež se o estetické zážitky opírají, jež také estetické zážitky vyvolávají a umocňují. Z cílů hudební výchovy ovšem vyplývá celý komplex vlivů na rozvoj osobnosti mladého člověka. Důraz se klade na schopnost řešení problémů, komunikace, kooperace, na tvořivé aktivity a na inovativní přístupy. V tom může být v rámci hudební výchovy nápomocný melodram.

Melodram představuje specifický útvar, který propojuje textovou (tedy recitovanou nebo jinak umělecky deklamovanou) a hudební složku. Díky tomuto propojení v něm lze poměrně jasně odhalit význam hudební složky, neboť slovo tento význam konkretizuje. V současnosti je melodram symbolem stylové rozrůzněnosti. Tato diferenciací vychází rovněž z pohledů dalších vědních oborů (jako např. literatura či divadlo), kterých se při poznávání melodramu dotýkáme. Také didaktická aplikace melodramu do hudebněvýchovného procesu vyžaduje poznatky z oboru pedagogiky, psychologie či estetiky. Melodram tedy představuje atraktivní prostředek k porozumění hudbě, umožňuje reagovat na potřeby současného vzdělávání s důrazem na využití integrativních a polyestetických přístupů.

Cíle a metodologie práce

Stěžejním cílem této práce je pedagogická interpretace soudobého koncertního melodramu. V první rovině jsem se zaměřila na stručný vývoj melodramu v *Čechách*. Historický nástin přináší přehled o tom, z jakého skladatelského odkazu postupně vycházely skladatelské generace, historický exkurz přispívá k pochopení stavby a jazyka melodramu soudobého. První část práce přináší také terminologickou reflexi melodramu. V současnosti je melodram značně stylově rozrůzněn, je tedy třeba sledovat jej rovněž v širším, evropském kontextu, s ohledem na tradici tohoto útvaru na našem území.

V druhé rovině jsem se zaměřila na analýzu vybraných melodramů, jež zazněly jako novinky v rámci *Mezinárodního festivalu koncertního melodramu* a byla na tomto festivalu od roku 2000 premiérována. Pro jejich výběr jsem stanovila kritéria, jež berou v potaz obě složky přítomné v melodramu – složku hudební a slovesnou. Práce akcentuje ty složky analýzy, které jsou pro zapojení skladeb do hudebněvýchovného procesu zásadní a využitelné. V tom se odráží pedagogický aspekt práce. Výběr jednotlivých skladeb není náhodný, ale orientuje se na zachycení prostředků, jež se stávají pro různé skladby téhož autora příznačnými. Dílčí zkoumání jednotlivých skladeb odhalilo jejich individuální znaky v kontextech tvorby příslušných autorů. K tomuto zkoumání jsem využila vedle analýz vybraných skladeb také rozhovory se skladateli, kteří jsou na poli melodramu aktivní. Jejich odpovědi podávají bližší přehled o skladatelské práci s hudbou a slovem, preferencích při výběru zhudebňovaného textu či nástrojového obsazení daného útvaru.

Třetí rovina zkoumání přináší několik stručných podob aplikace melodramu v hudebněvýchovném procesu. Práce poskytuje podoby didaktických situací z mé vlastní praxe, které učitelé mohou být nápomocny pro vytváření kreativní atmosféry při poznávání melodramu i hudby vůbec. Melodram představuje bohatý materiál, který pomáhá proniknout k samotné podstatě hudebního díla v jeho výrazivu a struktuře.

Charakteristika základní literatury a pramenů

Český koncertní melodram představuje svébytný druh, který není na koncertních pódiiích frekventován tak, jako některé jiné hudební útvary, a proto i jeho muzikologické a pedagogické zkoumání včetně aplikací výsledků těchto procesů má jisté rezervy. Nejaktivnější institucí zabývající se melodramem obecně jako samostatným druhem a konkrétně jako jednotlivými uměleckými díly je *České muzeum hudby*, zde pak PhDr. Věra Šustíková, Ph.D. O systematické a dlouhodobé oživení českého koncertního melodramu se snaží již od roku 1995. Doposud se podařilo evidovat téměř tisíc titulů české původní melodramatické tvorby. Soudobá díla tohoto oboru ale nejsou dále analyticky ani pedagogicky hlouběji zpracována. Prameny práce představuje notový materiál k analyzovaným skladbám. Vzhledem k tomu, že jen málo not bylo vydáno tiskem, pracovala jsem také s kopii autorských rukopisů. Taková vydání jsou někdy obtížně čitelná a neprošly celkovou redakční kontrolou. Přesto, že práce s rukopisy je z tohoto pohledu náročnější, umožňuje vlastní tvůrčí náhled na analyzované dílo.

1 TERMINOLOGICKÁ REFLEXE MELODRAMU

Od počátku se objevovala terminologická nejednotnost při zkoumání melodramu. Tento nesoulad vyplývá ze širšího evropského prostoru, v němž se po svých tradičních cestách za publikem pohybovaly herecké společnosti a v jejichž rámci probíhala distribuce melodramu.

Slovo *melodram* je utvořeno z řeckých výrazů *melos* (nápěv) a *drama*. Tyto dvě slova se ovšem vyskytují ve dvou podobných složeninách – *melodram* a *melodrama*, přičemž byly často zaměňovány a označovaly mnohdy totéž. Určitou nejednotnost terminologie způsobuje i samotná jazyková pestrost. Nejčastěji jsem na nejednotnost při definici melodramu narážela v rámci anglosaské hudebně-teoretické terminologii. Jako *melodram* se leckdy označuje pouze hudba scénická, která podbarvuje různé divadelní výjevy. Je to však označení zavádějící, protože scénická hudba parametrů melodramu nedosahuje. Slouží jako zvuková kulisa na základě pouze rámcového spojení hudby se zobrazovanou situací. V melodramu je však hudba s přednesem textu tak silně propojena, že jako samostatné hudební dílo neobstojí. Jde o propojení synkretické, projevující se v úzké vazbě hudby na text a ústící do významů vytvářených hudbou a textem současně.

Jean Jacques Rousseau definoval *melodram* jako *žánr dramatu*, ve kterém se slovo s hudbou střídají. Mluvená věta tak určitým způsobem kopírovala hudební frázi. *Melodram* bývá definován jak synkretickým tvůrčím principem (tedy každá jeho složka užívá svoje vlastní umělecko-vyjadřovací prostředky), tak způsoby své prezentace. Na základě těchto principů můžeme rozlišit *koncertní* a *scénický* *melodram*. Také při zhudebnění slova se uplatňují dva odlišné principy: mluvené slovo se s hudební složkou střídá nebo obě složky zaznívají současně. Z uvedeného vyplývá, že specifické spojení slovesné a hudební složky je v melodramu natolik zásadní, že vymezuje *melodram* jako samostatný umělecký druh. Daným pojmem se dnes označuje nejenom samostatný druh ale také různé techniky spojování slova s hudbou, které jsou součástí rozmanitých hudebních druhů.

2 VÝVOJ MELODRAMU

2.1 Počátky melodramu

Druhá kapitola naznačuje, že pojmem melodram se v historii označovaly různé umělecké formy. Kořeny melodramu v některých aspektech (kombinace slova a hudby) sahají až do nejranější umělecké tvorby. Princip melodramu se objevuje již ve starém Řecku pod názvem *parakatalogie*. Jde o nahodilé spojení slova a hudby. Určité paralely můžeme vidět také ve středověku, a to hlavně ve velmi oblíbených dramatických hrách.

Jako samostatný hudebnědramatický útvar se melodram objevuje až konce XVIII. století, a to v souvislosti se J. J. Rousseauem (1712 – 1778) a jeho dílem *Pygmalion* (1770). Již samotné označení *malá lyrická scéna* mnoho o charakteru díla vypovídá: intenzivní emocionální výraz je zde především doménou monologu. Rousseauův melodram nevznikl ovšem jako prvotní záměr. Autor byl především literát a při své tvorbě hledal takovou podobu řeči, která by podle něj byla vhodná pro zpěv a která by nechala vyznít silnou výrazovou stránku hudby. Dospěl při tom k závěru, že francouzský jazyk tuto funkci neplní, není tedy vhodný pro zpěv, a proto je třeba nahradit ho deklamací. A odtud byl už jenom krůček k melodramu. Rousseau se tedy stal spíše otcem ideje než samotným tvůrcem melodramu.

Byl to právě J. A. Benda (1722 – 1795), který na Rousseauovu myšlenku navázal nejzdařileji: využil všechny dramatické prostředky hudby tak, aby její účinek výrazově posílil. To bylo možné i proto, že hudba a slovo většinou nezaznívaly současně.

V následujícím období, kdy se ke slovu dostává preromantické hnutí *Sturm und Drang*, začalo být časté střídání slova s hudbou považováno za rušivý element. Scénický melodram proto postupně mizí a setkáváme se s ním pouze jako součástí oper či jiných větších vokálně-instrumentálních děl. Do popředí se dostává melodram koncertní, který vychází z romantické písně s textovým základem balady. Do dějin koncertního melodramu se nejvýrazněji zapsal R. Schumann (1810 – 1856).

2.2 Zdeněk Fibich a jeho následovníci

Romantický koncertní melodram dále rozvinul Z. Fibich, jenž vnesl do melodramu osobité architektonické řešení. Vytvořil ucelený hudební proud, který pro text nebyl jen pouhým doprovodem. Naprostá rezignace na jakýkoliv mechanický postup ve spojení slova a hudby mu umožnila dosažení rovnocenného vyznění obou složek.

Jeho šest koncertní melodramů: *Štědrý den* (1874-5), *Pomsta květin* (1877), *Věčnost* (1878), *Vodník* (1883), *Královna Emma* (1883) a *Hakon* (1888) byly u publika ve své době velmi oblíbeny. Staly se vzorem nejenom pro žáky Fibicha: O. Zich (1879 – 1934), K. Kovařovic (1862 – 1920) či O. Ostrčil (1879 – 1935), ale také pro jeho další vrstevníky a následovníky: J. B. Foerster (1862 – 1920), L. V. Čelanský (1870 – 1931), L. Vycpálek (1882 – 1969), K. Moor (1873 – 1945), M. Čeleda (1884 – 1958) a další.

Před první světovou válkou vstoupili na scénu ještě skladatelé, kteří významně přispěli k melodramatické tvorbě: *Raport* (1913) J. Jeremiáše (1889 – 1919, na text F. Šrámka) jako významný protiválečný manifest nebo *Tři lyrické melodramy* (1912) od B. Martinů (1890 – 1959), které naznačují nové způsoby spojení slova a hudby a otevírají tak bránu dalším možnostem českého melodramu.

2.3 Vývoj melodramu v Čechách v meziválečném období až do roku 1989

Přestože obě světové války omezily tvorbu a prezentaci melodramů, v meziválečném období se melodramy hojně provozovaly. Z tohoto období pochází např. melodram *Karlu Čapkovi* (1939, na text V. Nezvala) z pera V. Kaprálové (1915 – 1940) či početně zastoupená melodramatická tvorba Z. Zahradníka (1936): např. *Máj* (1962, na text K. H. Máchy) či melodramatické zpěvy *Píseň o Viktorce* (1962, na text J. Seiferta). Po krátkém uvolnění režimu v 60. letech XX. století pronikají k českým autorům vlivy tzv. Nové hudby. Řadu významných skladeb na půdě experimentálního melodramu napsal v tomto období např. A. Hába (1893 – 1973), L. Fišer (1935 – 1999) či M. Kopelent (1932). Šedesátá léta jsou skladatelsky nejplodnější rovněž u I. Hurníka (1922 – 2013): např. *Příběhy jedné kapely* (1968), *Pohádka o Budulínkovi*, *Pohádka o princezně žabce* nebo *Pohádka o veliké řepě* (rovněž z 60. let).

2.4 Mezinárodní festival koncertního melodramu jako nový impuls

Nebývalý zájem o melodram probudil projekt *Znovuoživení koncertního melodramu*, v rámci kterého byl v roce 1998 zahájen *Mezinárodní festival koncertního melodramu v Praze*. Součástí festivalu je *Mezinárodní soutěž Zdeňka Fibicha v interpretaci melodramů*. Zde posuzuje výkon interpretů každoročně sedmičlenná porota, přičemž na interpretaci melodramu soudobého je zaměřeno třetí kolo soutěže. Zajímavostí soutěže je také odborný seminář, který uzavírá denní klání interpretů.

2.5 Český soudobý melodram

U soudobého českého melodramu můžeme najít tyto stylové a kompoziční preference a inspirace:

- neoklasicizmem,
- expresionizmem,
- jazzem,
- soudobou evropskou modalitou,
- rappem, klezmerem či popem,
- izolací a osamostatněním či převahou jednotlivých hudebněvýrazových prostředků (hudební složku reprezentují např. pouze bicí nástroje, vznikají tzv. *rytmodramy*, nebo *sonodramy*, a to v kombinaci mluveného slova a live-electronics).

Při zkoumání jednotlivých děl jsem zjistila, že mnohé z nich stojí na pomyslné hranici tohoto druhu a mnohé z nich tyto hranice již překračují. Také se setkáváme s aspekty, které často autorům při melodramatickém zpracování přinášejí potíže: např. výběr literární předlohy, která je těžce hudebně zpracovatelná, nevhodný překlad textu, synkretické spojení hudby a slova a další. To vše ale platí především pro skladatelské začátky, hlubší studium tohoto útvaru otevírá nové možnosti kompozičního přístupu. Proto dnes mnozí z představitelů nejmladší skladatelské školy spatřují v melodramu prostředek renesanční, nabízející volný prostor pro experiment.

3 ANALYTICKÉ POHLEDY

Třetí kapitola práce přináší analytické uvedení pěti českých melodramů. Byly vybrány podle významu, který pro českou melodramatickou tvorbu představují. První melodram – dnes již klasický melodram Z. Fibicha *Štědrý den* představuje určitý prototyp, z něhož současný melodram vyrůstá a čerpá. Na něj v kapitole navazují další analyzovaná díla, která jsou již čistě soudobá. Jedná se o melodramy, které byly rovněž premiérovány po roce 2000 v rámci Mezinárodního festivalu koncertního melodramu v Praze: *Metempsychóza* od J. Duška, *Tři melodramy na Sonet č. 66* od E. Viklického, *Monolog Julie I*

od Z. Zahradníka a *Z ruky do ruky* od J. Vičara. Uvedené melodramy reprezentují různé kompoziční techniky a styly, nesou četné individuální znaky hudební řeči svých autorů.

Technikou koláže zpracoval melodram J. Dušek. Autor využil celkem 15 citací děl českých i světových autorů. V takové míře zatím nikdo citace v soudobém melodramu neuplatnil. Posluchač se zde baví nejenom textem samotným (humorná povídka K. Poláčka), ale také pečlivě vybranými hudebními citacemi, které autor vybíral s myšlenkou druhého komického pásma založeného na principu asociací.

Melodramy E. Viklického obsahují v souladu se skladatelovým celoživotním zaměřením zřetelné elementy jazzové hudby spojené s folklórní modalitou. Poskytují možnost srovnání, jak překlady textů různých autorů mění skladatelovo vnímání předlohy a jeho následné hudební uchopení. Každý z překladů přináší svůj vlastní pohled na Shakespearův známý sonet.

Návazností na skutečné klasiky melodramu v osobnostech Rousseaua a Benda se vyznačuje melodram Z. Zahradníka. Je to melodram ve své podstatě neoklasicistní, operující s rozšířenou tonalitou a s takovým vztahem slova a hudby, jaký známé ze samých počátků tohoto útvaru. V melodramu není slovo s hudbou detailně provázáno, zásadní je shoda rozsáhlejších celků – hudebních frází a vět textu, což předznamenává melodram volný. Přestože melodram představuje monolog, je poměrně dramatický. To je dáno nejenom samotným charakterem textu, který skladatel odpovídajícím způsobem hudebně uchopil. Juliin neklid je patrný od samého počátku díla v kvintolových figuracích, ale také v pozvolna se dmoucích melodických motivech. Atmosféru noci vykreslují zvukomalebné plochy, které se střídají v takovém poměru, že jsme neustále udržováni v napětí a v očekávání pokračování známého milostného příběhu.

Poslední skladbou analyzovanou v třetí kapitole je melodram J. Vičara. Autor podává velmi konkrétní návod, jak si interpretaci svého díla představuje. V soudobém koncertním melodramu se stále více setkáváme s tím, že se do něj vkládají scénické prvky, byť jenom v podobě rekvizity či převleku. Herecké prvky jsou u současných melodramatiků stále více vítány. Melodram *Z ruky do ruky* je součástí devítidílného cyklu *Písně ze suterénu*, přičemž přívlastek „ze suterénu“ můžeme vnímat metaforicky – hlavní představitel je bezdomovec, který žije na okraji společnosti, je izolován ve vlastním světě. S tím koresponduje také humorný text J. Žáčka. Přináší švejkovský postoj, je nadčasový a svérázným způsobem vzdoruje absurdnosti dnešní společnosti. Žáčková báseň má nekomplikovaný tvar, verš je převážně metrický s pravidelným rytmem. Jednoduchému verši

odpovídá tonální hudební složka, která se střídá s plochami seriálními (v introdukci a mezivětech). Skladatel autorsky zasahuje do textu Žáčka – zestručňuje ho, za účelem gradace. V rychlém tempu proto přednes slova přechází až do rapu.

4 STYLOVÁ RŮZNOST SOUČASNÉHO ČESKÉHO MELODRAMU JAKO RYS DOBY

Poslední kapitola práce poukazuje na značnou rozmanitost melodramů, která z analytických vhlédů vyplynula. Tato rozrůzněnost odpovídá stylovému vývoji každého skladatele a je pro současnost charakteristická. Dílčí zkoumání vybraných skladeb pak odhalilo jejich individuální znaky v kontextech tvorby příslušných autorů.

K lepšímu uchopení melodramu jako žánru sloužily vedle provedených analýz také rozhovory se skladateli, kteří se na tvorbě melodramů aktivně podílejí. Kapitola přináší pohled na skladatelskou práci s hudbou a slovem a s tím související preference autorů k tvorbě volného či vázaného melodramu. Vzhledem k tomu, že slovo je v melodramu rovnocennou výrazovou složkou, přináší čtvrtá kapitola také pohled na výběr kritérií, kterými se skladatelé při výběru textů řídí. Zajímavé je také hledisko skladatelova výběru témbu a jeho korespondence mezi nástrojem a lidským hlasem. Kapitola rovněž tlumočí zkušenosti jednotlivých skladatelů s ohlasy českého publika na melodramatickou tvorbu. Obliba melodramu u publika se v průběhu vývoje tohoto útvaru měnila a často souvisela s proměnou estetiky divadla či výrazových prostředků, s kterými daná skladatelská a literární generace disponovala.

I když se jedná o útvar, který se běžně na koncertních pódii neuplatňuje, můžeme v něm spatřovat kromě estetických kvalit také kvality další, využitelné ve výuce hudební výchovy. Čtvrtou kapitolu uzavírají mé vlastní pedagogické zkušenosti s využitím melodramu na základní umělecké škole a škole střední. Didaktická aplikace melodramu se promítá do rozvoje dětské hudebnosti prostřednictvím rytmické průpravy, tvořivé práce s melodií či poslechových činností.

ZÁVĚRY

Práce přináší analytickou interpretaci a představení pěti českých melodramů. První analýza je zaměřena na již klasický melodram Z. Fibicha, ve kterém skladatel použil všechny dostupné techniky melodramatického zpracování. Dílo tak představuje určitý prototyp, z něhož čerpali nejen přímí následovníci Fibicha, ale také autoři současní. Další analyzovaná díla jsou již soudobá. Při jejich výběru jsem se řídila významem samotných skladatelů a stylovými charakteristikami jejich děl. Kapitola podává obraz o soudobém melodramu jako stylově pestrém a invenčně bohatém útvaru. Tomu odpovídá výběr autorů: J. Dušek, E. Viklický, Z. Zahradník a J. Vičar. Jejich melodramy reprezentují různé kompoziční techniky a styly a nesou četné individuální znaky hudební řeči daných autorů.

Melodram *Metempsychóza* od J. Duška je zpracován technikou koláže. Tento postmoderní způsob práce poskytl skladateli prostor pro výrazné podtržení satiry v Poláčkově textu. *Tři melodramy na Sonet č. 66* E. Viklického jsou značně ovlivněny prvky jazzu, což vyvěrá z celoživotního skladatelova zaměření. Viklický s oblibou užívá příbuznost modální koncepce a modality moravské lidové písně. A právě uplatnění folklórních motivů v kombinaci s jazzovými postupy předurčovalo jednu z jeho základních linií tvorby. Návazností na skutečné klasiky melodramu v rousseauovsko-bendovské tradici se vyznačuje melodram *Monolog Julie I* od Z. Zahradníka. Jde o melodram ve své podstatě neoklasicistní, operující s rozšířenou tonalitou a se vztahem slova a hudby, jak to známe z Fibichových počátků. Střídáním seriálních ploch s tonální hudbou se vyznačuje Vičarův melodram *Z ruky do ruky*. Skladatel autorsky zasahuje do textu – za účelem podpoření tempové gradace v skladbě vybírá konkrétní Žáčkovy verše a omezuje je až na pouhá slova, které se stávají významovým těžištěm celého díla. V rychlém tempu přednes slova přechází do stylizovaných výkřiků těch nejpodstatnějších slov na způsob rapu.

Analýzy, obsažené v této práci, jsem obsahově i proporčně zvážila tak, aby mohly sloužit vysokoškolským studentům a stávajícím učitelům jako východisko k didaktické aplikaci v edukačním procesu. Při tomto uplatnění melodramu při výuce jsem uvedla své zkušenosti z vlastní pedagogické praxe na základní umělecké škole a na střední škole. Výsledky výuky potvrzují, že melodram představuje živý útvar, který umožňuje didaktickou práci při výchově nejenom samotných hudebníků či herců, ale také při formování budoucích pedagogů. Rovněž poskytuje prostor k využití integrativních a polyestetických přístupů, čímž také reaguje na potřeby současného vzdělávání. Sémantické uchopení hudebního jazyka tohoto útvaru usnadňuje a zpřístupňuje spojení slova a hudby. Jde tedy o útvar pedagogicky

nosný a platný. Umožňuje totiž nenásilné včlenění tvořivých aktivit do hudebněvýchovného procesu a jejich následnou možnost integrace.

LITERATURA

AŠENBRENEROVÁ, Ivana. *Camile Saint – Saëns – Karneval zvířat*. Ústí nad Labem : Albis, 2006. 118 s. ISBN 80-85030-11X.

BARTOŠ, Josef. *Zdeněk Fibich*. Praha : Spolek výtvarných umělců Mánes, 1914. 108 s.

DYKAST, Roman. *Antonín Rejcha : Pojednání o melodii*. Praha : TOGGA, 2012. 268 s. ISBN 978-80-87258-52-1.

DYKAST, Roman. *Antonín Rejcha : Pojednání o harmonii*. Praha : TOGGA, 2014. 457 s. ISBN 978-80-7476-042-6.

FALTUS, Leoš. *Hudební sémiotika pro skladatele*. 2. vyd., Brno : JAMU, 2000. 37 s. ISBN 80-85429-69-1.

FUKAČ, Jiří. - POLEDŇÁK, Ivan. *Hudba a její pojmoslovný systém: otázky stratifikace a taxonomie hudby*. 1. vyd., Praha : Academia, 1981. 114 s.

FUKAČ, J. *Mýtus a skutečnost hudby. Traktát o dobrodružstvích a oklikách poznání*. Praha: Panton, 1989. 262 s. ISBN 80-7039-011-5.

HAVEL, Václav. *Dopisy Olze*. 1. vyd. Praha : Torst, 1999. 729 s. ISBN 80-7215-094-4.

HERDEN, Jaroslav. *Hudba pro děti*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1992. 194 s. ISBN: 80-7066-522-X.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme*. Praha : Scientia, 1997. 210 s. ISBN: 80-7183-087-9.

HUDEC, Vladimír. *Zdeněk Fibich*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 213 s.

HOLAS, M. - VÁŇOVÁ, H. *Metody a techniky výzkumu v hudební výchově*. 1. vyd. Praha : SPN, 1987. 144 s.

HOLÁSEK, Oldřich. *Jazykový a hudební komunikační kód a jejich symbióza v melodramu*. [Diplomová práce], Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2002. 154 s.

- HONS, Miloš. *Hudební analýza*. 1. vyd. Praha : Togga, 2010. 309 s. ISBN 978-80-87258-28-6.
- HORANSKÝ, M. *Zázrak slova a jeho inscenování*. In: Divadlo Viola – 40 sezon. Praha : Pražská scéna, 2002. 119 s.
- HOSTINSKÝ, Otakar. *O melodramatu*. Lumír 1885, roč. XIII, č. 4, s. 55–57; č. 5, s. 71–74.
- HOSTINSKÝ, Otakar. *Vzpomínky na Fibicha*. Praha : Mojmír Urbánek, 1909. 238 s.
- HUDEC, Vladimír. *Fibichovo skladatelské mládí: Doba příprav*. 1. vyd. Praha : SPN, 1966. 69 s.
- HUDEC, Vladimír. *Zdeněk Fibich. Tematický katalog*. 1. vyd., Praha : EditioBärenreiter, 2001. 850 s. ISBN 80-86385-10-8.
- HYNŠT, Miloš. *Malé skriptum o melodramu*. Brno : JAMU, 2007. 22 s. ISBN 987-80-86928-40-1.
- JAKUBCOVÁ, Alena: Melodram kolem roku 1790: divadlo podle módy?, In *Mezi časy... Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800*, Praha : KLP, 2000, s. 263–274. ISBN 80-85917-68-8.
- JANEČEK, Karel. *Hudební formy*. 1. vyd. Praha : SNKLHU, 1955. 491 s.
- JANEČEK, Karel. *Tektonika. Nauka o stavbě skladeb*. 1. vyd. Praha – Bratislava : Editio Supraphon, 1968. s. 244.
- JIRÁNEK, Jaroslav. *Hudební sémantika a sémiotika*. 1. vyd. Olomouc : UP, 1996. 137 s. ISBN 80-7067-649-3.
- JEŽIL, Petr. Melodram ve škole. In: *Sborník z mezinárodní konference Kontexty hudební pedagogiky II*. Praha, 2007, s. 163–165. ISBN 978-80-7290-354-5.
- JIRÁNEK, Jaroslav. *Zdeněk Fibich*. 2. vyd., Praha : AMU, 2000. 307 s. ISBN 80-85883-51-1.
- KRAUTSCHNEIDEROVÁ, Daniela. *Renesance melodramu? Moderní nastudování melodramu se zaměřením na tvorbu Zdeňka Fibicha*. [Diplomová práce], Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2009. 98 s.
- KRESÁNEK, Josef. *Hudba a člověk : hudobné myslenie, sociálna funkcia hudby, hudobná psychológia*. Bratislava : Hudobné centrum, 2000. 94 s. ISBN 80-88884-18-7.

- KRESÁNEK, Jozef. *Tonalita*. Bratislava : OPUS, 1982. 575 s. ISBN 80-901416-7-6.
- KRESÁNEK, Jozef. *Tektonika*. Bratislava : ASCO, 1994. 406 s.
- KULKA, Jiří aj. *Komplexní analýza uměleckého díla: určeno pro posl. vys. škol uměleckého směru. Díl 1.*, Praha : SPN, 1988. 93 s.
- KULKA, Jiří. aj. *Komplexní analýza uměleckého díla: určeno pro posl. všech kateder JAMU, Díl 2.*, Praha : SPN, 1990. 86 s.
- LAIHO, Timo. *Perception, Time and Music Analysis : An Introduction to Analytic-Generative Methodology* [Dissertation], University of Helsinki, Department of Philosophy, History, Culture and Art Studies, 2013. 231 s. ISBN 9521087153.
- MABARY, Judith. *Redefining Melodrama. The Czech Response to Music and Word*. [Dissertation], St. Louis : Washington University, 1999. 1406 s.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují. Potřeba otevřené budoucnosti; mateřská a otcovská identita*. 3. vyd. Praha : Portál, 2003. 112 s. ISBN 978-80-262-0853-2.
- MONTGOMERY, Amanda Elizabeth. *A Pedagogical Analysis of Selected Pieces from Albumblätter, op. 124, By Robert Schumann*. B. M., Furman University, 2007. 57 s.
- NĚDĚLKA, Michal. *Mše v soudobé české hudbě*. Praha : Karolinum, 2005. 266 s. ISBN: 80-246-1014-0.
- NĚDĚLKA, Michal. *Nástrojová tvořivost na ZUŠ jako cesta k porozumění hudebnímu dílu*, In: *Kontexty hudební pedagogiky III*. Praha, 2009, s. 143–150. ISBN 978-80-7290-323-8.
- NĚDĚLKA, Michal. *Z odkazu žáků Pavla Bořkovce*. 1. vyd. Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001. 121 s. ISBN: 80-7290-041-2.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Zdenko Fibich: Zakladatel scénického melodramatu*. Praha : Hejda & Tuček, 1901. 188 s.
- PLAVEC, Josef. *Zdeněk Fibich – melodramatik*. Praha : Fr. A. Urbánek a synové, 1943. 13 s.
- PŘIBYLOVÁ, Lenka. K melodramům Zdeňka Zahradníka, In: *Česká hudba 2004 - Stylová interpretace české klavírní a pěvecké tvorby a českého melodramu*. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2004, s. 28–34.
- PŘIBYLOVÁ, Lenka. *Zdeněk Zahradník, tajemství symbiózy hudby a slova. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2016. v tisku.*

SMITH, James L. *Melodrama (The Critical Idiom)*. London : Methuen, 1973. 96 s. ISBN: 978-0416793406.

ŠUŠTÍKOVÁ, Věra. Počátky melodramu v Evropě v české hudební kultuře. In: *Česká hudba 2004*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2004, s. 25–40. ISBN 80-7044-623-4 (brož.)

ŠUSTÍKOVÁ, Věra. Německý melodram v Čechách. In: *Česko-německé hudební vztahy v minulosti a současnosti*. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2008, s. 114–121.

ŠUSTÍKOVÁ, Věra. *Zdeněk Fibich a český koncertní melodram*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2014. 295 s. ISBN 978-80-244-4263-1.

TICHÝ, Vladimír. K hudebně-kinetickým aspektům vztahu hudby a slova v melodramu. In: *Fibich-melodram-secese*. Praha : ČHS-SZF a NM-MČH, 2000. s. 199–213.

VÁŇOVÁ, H. Dětská hudební tvořivost v dílech našich autorů. In: *Estetická výchova* 1980/1, č. 8, s. 204-205.

VÁŇOVÁ, H. Dětská hudební tvořivost v dílech našich autorů. In: *Estetická výchova* 1980/1, č. 9, s. 233-236.

VÁŇOVÁ, H. Motivace v dětské hudební tvořivosti. In: *Estetická výchova* 1981/2, č. 6, s. 147-149.

ZICH, Otakar. *Estetické vnímání hudby*. 1.vyd., Praha : Editio Supraphon, 1981. 451 s.

Slovníky a encyklopedie:

Die Musik in Geschichte und Gegenwart : Allgemeine Enzyklopädie der Musik. Kassel : Bärenreiter, 1997. 1844 s. ISBN 3-423-05913-3.

Dějiny hudby. 1. vyd. Brno : TOGGA, 2001. 657 s. ISBN 80-902912-0-1.

Kapitoly z dějin divadla. H&H, 1998. 252 s. ISBN 80-86022-25-0.

Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, sv. XVII. Praha : J. Otto, 1901. 1078 s.

Slovník české hudební kultury. 1. vyd. Praha : Editio Supraphon, 1997. 1035 s. ISBN 80-7058-462-9.

The Cambridge Guide to Theatre. London : Cambridge University Press, 1995. 1233 s. ISBN 9780521434379.

The New Oxford Companion to Music. London : Oxford University Press, 2003. 2017 s. ISBN 0-19-311316-3.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians. London, New York : Macmillan, Sv. 3, 2001. 880 s. ISBN 1-56159-174-2.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians. London, New York : Macmillan, Sv. 16, 2002. 1030 s. ISBN 1-56159-174-2.

Základní pojmy divadla. Teatrológický slovník. Praha : Libri & Národní divadlo, 2004. 352 s. ISBN 80-7277-194-9.

PRAMENY

BODOROVÁ, Sylvie. *Zápas s andělem* / recitace Vladimír Ráž, Nový komorní orchestr, umělec. Vedoucí Vladimír Rejsek, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 6, Supraphon, 1984.

DUŠEK, Jan. *Metempsychóza pro dva recitátory a klavír*. Soukromý archiv J. Duška.

FIBICH, Zdeněk: *Štědrý den op. 9; Vodník op. 15. Melodramy; recitazione e piano*. 1. vyd., Praha : Amos Editio, 2003, 59 s. ISMN M-66057-033-3.

FIBICH, Zdeněk. *Concert melodramas (Štědrý den, Pomsta květin, Věčnost, Vodník, Královna Ema, Hakon)* / recitace Marta Hrachovinová, Bořivoj Navrátil, Marie Málková, Jiří Lábus, Hana Maciuchová, Boris Rösner, klavír Daniel Wiesner, režie Věra Šustíková; recitace Otakar Brousek, Carmen Mayerová, Jiří Klem, Filharmonie Hradec Králové, dirigent František Vajnar / Collected edition, AMU 2000.

FOESTER, Josef Bohuslav. *Tři jezdci, Norská balada, Tři králové, Romance Štědrovečerní, Mše biskupa Turpina, Kejklíř, Z třicetileté války, Stín, Cikánské děcko, Laň, Faustulus* / recitace Miloš Nebal, Václav Voska, Vlasta Fialová, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 3, Supraphon, 1981.

HURNÍK, Ilja. *Matka naděje* / recitace Milan Friedl, klavír Ilja Hurník, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 6, Supraphon, 1984.

JEMELÍK, Antonín. *Tři melodramy* / recitace Gabriela Vránová, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 3, Supraphon, 1981.

KAPRÁLOVÁ, Vítězslava. *Karlu Čapkovi*. Melodram; recitace, housle a klavír. 1. vyd., Praha : Český rozhlas, 2011. 6 s. ISMN 978-0-66061-206-4.

KAPRÁLOVÁ, Vítězslava. *Karlu Čapkovi* / recitace Julie Charvátová, housle Josef Novák, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 5, Supraphon, 1983.

KOVAŘOVIC, Karel. *Zlatý kolovrat, Loutkářův sirotek, Princezna Lyoleja* / recitace Jiřina Petrovická, Regina Rázlová, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 2, Supraphon, 1979.

MAREK, Josef. *Poslední noc* / recitace Dalimil Klapka, mezzosoprán Markéta Cukrová, flétna Václav Kunt, housle Lucie Sedláková - Hůlová, violoncello Martin Sedlák, klavír Vladimír Strnad, režie Věra Šustíková / DALIMIL KLAPKA 80, Radioservis a.s., 2013.

MAREK, Josef. *Miss O. Blues* / recitace Jiří Klem, klarinet Michal Zpěvák, trubka Miroslav Barabáš, klavír, tape Ondřej Urban, režie Věra Šustíková / JOSEF MAREK PORTRAIT, Radioservis a.s., 2014.

MAREK, Josef. *Senátor* / recitace Filip Sychra, Severočeská filharmonie Teplice, dirigent Charles Olivieri-Munroe, režie Věra Šustíková / JOSEF MAREK PORTRAIT, Radioservis a.s., 2014.

MAREK, Josef. *Autointerview* / recitace Dalimil Klapka, Klezmer band Trombenik (Josef Vondráček, Vojtěch Pošmourný, Radek Rýda, Karel Bělohradský, Adam Krejčík), režie Věra Šustíková / JOSEF MAREK PORTRAIT, Radioservis a.s., 2014.

MAREK, Josef. *Školení H&S* / recitace Jaromír Meduna, Marta Hrachovinová, Filip Sychra, hoboj Markéta Halamová, fagot Radovan Skalický, klavír Jan Dušek, režie Věra Šustíková / JOSEF MAREK PORTRAIT, Radioservis a.s., 2014.

MARTINŮ, Bohuslav. *Tři lyrické melodramy* / recitace Jana Štěpánková, harfa Libuše Váchalová, housle Antonín Novák, viola Karel Špelina, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 5, Supraphon, 1983.

STERNWALD, Jiří. *Poetický minikabaret* / recitace Dalimil Klapka, klavír Daniel Wiesner, režie Lubomír Poživil / DALIMIL KLAPKA 80, Radioservis a.s., 2013.

SUK, Josef. *Pohádka – prolog z Radúze a Mahuleny* / recitace Jiřina Švorcová, housle Josef Suk, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 2, Supraphon, 1979.

VAIGL, Antonín. *Nevídáno, neslycháno*. Soukromý archiv A. Vaigla.

VIČAR, Jan. *Písňe a melodramy (1977-2012)*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 288 s. ISBN 978-80-244-3316-5.

VIKLIČKÝ, Emil. *Tři melodramy na Sonet č. 66 pro recitaci, klavír a housle*. Soukromý archiv E. Viklického.

ZAHRADNÍK, Zdeněk. *Vezmi mě s sebou* / recitace Jana Hlaváčová, Luděk Munzar, klavír Alfred Holeček, režie Lubomír Poživil / ČESKÝ MELODRAM 4, Supraphon, 1982.

ZAHRADNÍK, Zdeněk. *Máj* / recitace Rudolf Hrušínský, Václav Voska, Julie Charvátová, Alexandra Hájková, Dagmar Sedláčková, housle Bohuslav Matoušek, Josef Kekula, viola Jan Pěruška, violoncello Vladimír Lexner, harfa Ivana Pokorná, klavír Zdeněk Zahradní / gramofonové závody Loděnice 1996.

ZAHRADNÍK, Zdeněk. *Monolog Julie I pro recitátorku a klavír*. Soukromý archiv Z. Zahradníka.

ZELINKA, G. *Svatební košile : parodisticko drama - a melodramatická scéna*. Archiv ČMH. Rozhovor s J. Duškem dne 19. 4. 2015.

Rozhovor s Z. Siwekem dne 25. 6. 2015.

E-mailová komunikace s J. Trojanem ze dne 6. 7. 2016.

E-mailová komunikace s E. Viklickým ze dne 25. 7. 2015.

Rozhovor s A. Vaiglem dne 10. 9. 2015.

Rozhovor s J. Vičarem dne 20. 3. 2016.

Rozhovor s Z. Zahradníkem dne 10. 3. 2016.